

DEVLET VE TOPLUMSAL ROLÜ

Artaş. Gör. Celal BÜYÜK*

Abstract

State is a social fact that there has been for ages. Today we have seen that there is surprising variety on state concept and its definitions, and that there is deep disparity of view. State is organization that is arisen for realize the order and peace and welfare and the happiness of community. In this paper, we will discuss philosophically state and its community role.

Key Words:

State, Philosophy of state, Community, Community order, Happiness

Özet

Devlet, yüzyıllardan beri var olan sosyal bir olgudur. Bugün devlet kavramı ve onun tanımı üzerinde şaşırtıcı bir çeşitliliğin ve derin görüş ayrılıklarının olduğunu görmekteyiz. Devlet, toplumun düzenini, barışını, refahını ve mutluluğunu gerçekleştirmek amacıyla yapılan bir örgütlenmedir. Bu çalışmada biz devlet ve onun toplumsal rolünü felsefi olarak tartışacağız.

Anahtar Kavramlar: Devlet, devlet felsefesi, toplum, toplumsal düzen, mutluluk.

İnsanların aile, klan, kabile gibi küçük toplumsal örgütlenmeler içinde de olsa, her zaman bir toplumda ve başka insanlarla toplumsal ilişkiler içinde yaşadıkları kabul edilen bir gerçektir. Ancak tarihin önceki dönemlerinde insanlar, doğal ahlak kuralları ile yönetilen toplumlardan, hukuki-siyasal toplumlara geçmişlerdir. Hukuki-siyasal toplumlardan maksat, bir toplumun üyelerinin belli bir egemen gücün yönetimi altında birbirleriyle hukuki ilişkilere girdikleri yasalara uymak suretiyle yaşadıkları bir toplum biçimidir. İnsanların, devletin yönetimi altında ve devlet tarafından konan hukuk ve yasalar düzenine uygun olarak yaşama tarzlarından doğan olayları siyasal olaylar¹ olarak tanımlamak mümkündür.

Siyasi yapının temel konusu, devlet ve onun yönetim tarzıdır. Devlet, her şeyden önce belirli bir toplumun üyeleri arasındaki farklılaşmanın ortaya çıkardığı siyasal bir

---

*Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arş.Gör. cbuyuk@atauni.edu.tr

¹ Ahmet Arslan, Felsefeye Giriş, Vadi Yayınları, Ankara, 1996, s.151; İlhan Arsel, "Din ve Devlet Ayrılığı", Ankara Üni.Hukuk Fak.Dergisi, C.XVI, Sayı:1-4, Ankara, 1959, s.173.

organizasyondur.² Dolayısıyla, içinde siyasi iktidarın kurulmuş olduğu toplum, siyasal bir toplumdur. Devletin siyasi organizasyonu, içinde bulunduğu siyasi toplumla sıkı bir şekilde bağlantılıdır. Toplum yapısı tam olarak anlaşılmadan devletin anlaşılmasına da imkan yoktur.

Devletin yasal düzenlemesinin temelinde insan sorunu yatar. Devlet denilen varlık alanı, insanın varlık koşullarının bütünüdür ve öteki varlık koşulları da ancak, devlet kurumu içinde temel atıp gelişebilirler.³

Toplumun geleceğinin en önemli göstergesi devletleşmedir. Devletleşme ile birlikte uzun vadeli plan ve projeler geliştirilmiştir.⁴ Devlet, toplumun yapısı, aktif ve resmi bir ifadesidir. O, sadece hak ve borçlardan, emir ve yasaklardan oluşan bir hukuki sistem değil, aynı zamanda genelin menfaatini koruma amacıyla oluşturulmuş siyasal ve sürekli bir kurumdur.⁵

Devlet, insanın gerçek anlamda bir varlık olarak durumuna göre şekil kazanan bir örgütlenme, bir kurumlaşma sürecidir. Geniş anlamda, millet ve hükümetin meydana getirdiği, siyasi bir birliktir.⁶ Millet, bir temel ve asli unsur, devlet ise bu temel üstünde yükselen bir çatıdır. Millet, bir takım faktörlerin sevgiyle birlikte yaşamayı arzu eden insanlardan oluşan bir guruptur. Aynı insanlar, birlikte ve hakim bir grup halinde yaşamayı arzu ve irade ettikleri zaman devlet doğar.⁷ Yani, toplumsal gurupların en kuvvetli şekilde tamamlanmış görüntüsü, millet olarak kendini gösterir. Kısaca ifade etmek gerekirse devlet, milletin bünyesinden çıkan siyasi bir kurumdur. Toplumun hayati ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilmek için ortaya koyduğu organizasyon, doğal

² Hamide Topçuoğlu, Hukuk Sosyolojisi Dersleri, Işın Yay., Ankara, 1984, s.160; Server Tanilli, Devlet ve Demokrasi, İstanbul Üni.Hukuk Fak. Yay., İstanbul, 1981, s.1.

³ Takiyettin Mengüşoğlu, Felsefeye Giriş, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988, s.282; Sulhi Dönmezer, Sosyoloji, Savaş Yay., Ankara, 1984, s.365vd.

⁴ Ayhan Bıçak, "Platon ve Hobbes'ta Otoriter Devletin Gerekçeleri", Felsefe Dünyası, Sayı: 22,Güz 1996, s.48.

⁵ Münici Kapani, Politika Bilimine Giriş, Ankara Üni. Hukuk Fak.Yay., Ankara,1975, s.15; İsmail H. İzmirli, Anglikan Kilisesine Cevap, Sadeleştiren: Fahri Unan, T.D.V. Yay., Ankara, 1995, s.259.

⁶ Münici Kapani, a.g.e., s.17; S. Hayri Bolay, Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü, Akçağ Yay., Ankara, 1996, s.84; Esat Çam, Siyaset Bilimine Giriş, İstanbul Üni. İktisat Fak. Yay., İstanbul, 1975, s.39;Ö. İlhan Akipek, Devletler Hukuku, Başnur Matbaası, Ankara, 1965, s.12; H.Ömer Özden, "Platon ve Campanella'nın Siyaset Felsefelerinin Kısa Bir Kritiği", http://www.dinbilimleri.com/dergi/cilt1/sayi3/O_Ozden_Platon_ve_.htm(25.01.2004).

⁷ Ali Fuat Başgil, Esas Teşkilat Hukuku, C.1, İ.Ü. Hukuk Fak. Yay., İstanbul, 1960, s.153; Gerhard Kessler, Siyaset ve Ahlak, Kenan Matbaası, İstanbul, 1944, s.145; Esat Çam, a.g.e., s.16.

olarak bir gücü de ortaya çıkarmaktadır.⁸ İşte devlet, bu gücü yasal olarak elinde bulunduran insani bir organizasyondur.

Fert, temel hak ve özgürlüklere sahip, bunları kullanarak kendini gerçekleştirme durumunda olan bir varlıktır. Devlet ise, toplumda, fertlerin bu hak ve özgürlüklerini en ileri derecede ve sürekli kullanabilmeleri için oluşturulmuş otoritedir.⁹

"Otorite" denildiğinde, soyut anlamda devlet anlaşılmalıdır. "Yönetim" denildiğinde ise, devletin zaman ve şartlara göre teşkilatlanması, yetki ve görevlerinin, konu ve sınırlarının çizilmesi anlaşılır.¹⁰ Bu bağlamda Max Weber devlete, "toplumsal görünüm"¹¹ demektedir. Yani bir toplumun fiziki ve moral yapısının belli bir zaman aralığındaki görüntüsüdür. Eğer toplumun maddi ve manevi kültür değerleri kurumlar aracılığıyla devletin gerçekleşmesine yansımıyorlarsa, devlet olgusu bir ütopya olarak kalır ve topluma yabancı bir mekanizmaya dönüşür.

Devlet, yasama organıyla kanun yapar, yürütme organıyla da bunları yerine getirir. Bu ve buna benzer birçok faaliyetlerin merkezi ve sahibi olması itibariyle devlet de bir tüzel kişiliktir.¹² Bir tüzel kişiliğe sahip bulunan devlet, bu tüzel kişiliğini zaman ve şartlara göre oluşturulan kurumlar aracılığıyla gerçekleştirir. Yöneticiler devletten aldıkları yetkileri yine devlet adına kullanırlar. Bu yöneticilerin kullandığı iktidar, onların kişiliklerine değil, görevlerine bağlıdır. Bu bağlamda Pozitivistler, milletin kendisini oluşturan fertlerden ayrı bir varlığının olamayacağı¹³ düşüncesindedirler. Çünkü onlara göre böyle bir varlık, ancak düşüncede var olan bir şeydir.

Devlet ve hukuk felsefesi, felsefenin çok eski bir problem alanıdır. Hemen hemen her felsefe sisteminde, bu problem alanına değinilmiş, birçok teori ortaya konmuş ve birçok ütöpik görüş birbiriyle çarpışmıştır.¹⁴ Toplumsal yaşamda iktidarın kullanım sınırları, bazen tek kişinin elinde toplanacak kadar daraltılmış, bazen de bu saha genişletilmiştir. Buradan da monarşi, oligarşi, demokrasi gibi yönetim biçimleri

⁸ Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, Çev.: Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul, 1986, s.81.

⁹ Saadetin Elibol, *Felsefeye Giriş*, Sek Yay., Ankara, 1993, s.124 vd.

¹⁰ İsmail Kılıhoğlu, *Düşünce ve Özgürlük*, Timaş Yay., İstanbul, 1992, s.25.

¹¹ Max Weber, a.g.e., s.81 vd.

¹² Ali Fuat Başgil, a.g.e., C.1, s.150,178. Esat Çam, a.g.e., s.41; Münici Kapani, a.g.e., s.22; Ahmet Akbulut, "Siyasal İslam Üzerine", *Türk Yurdu*, Sayı:116-117, s.118.

¹³ Ali Fuat Başgil, a.g.e., C.1, s.150.

¹⁴ Takiyettin Mengüşoğlu, a.g.e., s.279.

doğmuştur. Bu yönetim biçimleri birer şekilden ibarettirler. İçeriklerini toplumlar kendi genel kültürel yapılarına göre belirlemişlerdir.¹⁵

İlkçağ filozofu Platon, hiçbir insanın kendi kendine yaşamaya güç yetirememesi, bu yüzden de ihtiyaçlarını gidermek için başkalarının yardımına muhtaç olmasını¹⁶, devleti kurduran temel neden olarak görür. Ona göre, insanla devlet büyük ölçüde birbirine benzer, ve devletteki sosyal sınıflar, insanda bulunan bir takım yetilerin karşılığıdır. Örneğin işçi sınıfı, insandaki beslenme güdüsüne; koruyucular sınıfı, irade yetisine; yöneticiler sınıfı ise okul yetisine karşılıktır. Bu açıdan devlet, büyük bir insanı andırır.¹⁷ Kısacası devlet, bir organizmaya benzer, insanlar ise onun içinde organizmayı oluşturan hücre gibidirler.¹⁸

Platon, bireysel ruhla, devletin ruhu arasında bir ilişki kurduğu için, devletin de aynı yükümlülük altında olduğuna inanır. Ona göre insan, başkalarını yönetebilmek için önce kendi kendini yönetebilmeyi öğrenmelidir.¹⁹

Platon'a göre devletin temel amacı, “erdem”dir. Yani, toplum yaşamını bir düzene koyarak, toplumun mutluluğunu sağlamaktır.²⁰ Toplumun iyi düzenlenmesini, en iyi kanunların konmasını sağlayacak şey, devletin gücünün bilgelik ve ölçülülük ile beraber olmasıdır.²¹ Bir devletin mutluluğu, fiziksel gücünün artışında değildir. Durmadan daha fazlasına sahip olma isteği, tıpkı bireyin yaşamındaki gibi devletin yaşamında da yıkıma neden olur.²²

Aristoteles, devlet ve siyaset sorununun açıklığa kavuşturulabilmesi için, ilk önce bunun temelinde yatan toplumun ele alınması, toplumun doğasının belirlenmesi gerektiği inancındadır. Ona göre toplum, bireylerden oluşur. Çünkü insan doğuştan

¹⁵ Max Weber, a.g.e., s.81 vd; Gencay Şaylan, Çağdaş Siyasal Sistemler, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yay., Ankara, 1981, s.7.

¹⁶ Eflatun, Devlet, Çev. Sebahattin eyüboğlu- M.Ali Cimcoz, Remzi kitabevi, İstanbul, 1971, s.59.

¹⁷ Eflatun, a.g.e., 125vd.; Ernst Cassirer, Devlet Efsanesi, Çev.Necla Arat, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s.76.

¹⁸ Adnan Güriz, Hukuk Felsefesi, Ankara Üni. Hukuk Fak. Yay., Ankara, 1987, s.166; Recai G. Okandan, Devletin Menşei, İ.Ü.Hukuk Fak. Yay,İstanbul, 1945 s.49; Murat Sarıca, 100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi, Gerçek Yay., İstanbul, 1993 s.18.

¹⁹ Eflatun, a.g.e., s.131.

²⁰ Eflatun, a.g.e., 109; Fatma Paksüt, Seneca'nın Tuttuğu Işıқта Platon ve Platon Sonrası, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1980, s.395.

²¹ Eflatun, a.g.e., s.117.

²² Ernst Cassirer, a.g.e., s.85.

toplumsal / siyasal bir hayvandır.²³ Bunun ilk anlamı, insanın kendi kendine yeterli olmadığı ve yaşamak için benzerlerine ihtiyaç duyduğudur.²⁴

Devleti, Platon gibi, kendi kendine yeterli olmak iddiasında olan ve yaşayabilmesi için ihtiyacı bulunan her şeyi genellikle kendi sağlayabilen vatandaşlar topluluğu olarak tanımlayan Aristoteles, insanın kendine özgü kabiliyetlerini geliştirebileceği tek ortam olarak gerek topluma, gerek bireylere iyi, mutlu bir yaşam sağlamayı amaçladığını²⁵ belirtmek suretiyle Platon gibi düşünür.

Aristoteles, fert, toplumsal gruplar ve devletin her birinin diğeriyle organik bakımdan bağlantılı olduğunu belirterek²⁶ devleti canlı bir organizmaya benzeten Platon ile aynı görüşü benimser. Aristoteles'e göre devlet parçalara ayrılarak çözümlenmelidir. Bu çözümlenmede önce yurttaş incelenmelidir. Çünkü devlet, yurttaşların toplamından meydana gelmektedir.²⁷

Devlet ile toplum arasındaki ilişki ve etkileşim, İslam toplumunda da önemli bir faktör olarak ortaya çıkar. İslam kültüründe, ilk zamanlardan beri toplumu yönetecek bir devlet ve onu belli ölçüler içerisinde temsil edecek bir başkan ve diğer mekanizmalarının olması gerektiği konusunda hemfikirdirler. Akli veya dini bir sebeple bunun gerekliliğinde bir zorunluluk görülmüş, fonksiyonları belirilmiş bir siyasi yapı üzerinde durulmuştur.²⁸

Müslüman düşünürler için devletin ifade ettiği anlam, dünyevi düzeni kurmak ve devam ettirmek amacıyla kurulan bir organizasyon olması ve ahiret mutluluğunu sağlamasıdır.²⁹ İbn Sina'ya göre, ancak ideal devletin siyasi teşkilatlanmasına sahip olan toplum, gerçek mükemmelliği, en yüce iyiliği, Allah bilgisini ve sevgisini elde etmek için gereken temeli sağlayabilir.³⁰ Bu bağlamda Gazali de, insanların toplum halinde ve iş bölümü içinde birlikte yaşamalarının zorunluluğuna işaret eder. Birlikte yaşamak ise,

²³ Aristoteles, Politika, Çev. Mete Tuncay, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s.9.

²⁴ M. Ali Ağaoğulları, Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi, V yay., Ankara, 1989, s.238.

²⁵ Aristoteles, Politika, s.79,85: Mahmut Kaya, İslam Kaynakları Işığında Aristo ve Felsefesi, Ekin Yay., İstanbul, 1983, s.267.

²⁶ Aristoteles, a.g.e., s.70,74; Neşet Toklu, John Locke ve Siyaset Felsefesi, Liberte Yay., Ankara, 2003, s.55vd.; M. Ali Ağaoğulları, a.g.e., s.239; William Ebenstein, Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri, Çev. İsmet Özel, Şule yay., İstanbul, 1996, s.32.

²⁷ Aristoteles, a.g.e., s.7,70.

²⁸ Fazlur Rahman, İslam, Çev.: M. Dağ-M. Aydın, Selçuk Yay., İstanbul, 1993, s.296.

²⁹ İlhan Arsel, "Din ve Devlet Ayrılığı", A.Ü.H.F.D., C.XVI, Sayı:1-4, s.174.

³⁰ Erwin I. J. Rosenthal, Ortaçağ'da İslam Siyaset Düşüncesi, Çev. Ali Çaksu, İz yay., İstanbul, 1996, s.216.

bir takım anlaşmazlıkların ve mücadelelerin doğması demektir ki, bu da devleti gerekli kılar.³¹

Gazali, insanların isyana ve haksızlığa meyilli olarak yaratıldıklarına, yaratılışları gereği haksız davranışlarda bulunabileceklerine işaret eder. Mutlu bir toplum için, hak ve adaleti icra ve infaz eden üstün bir otoritenin bulunması şarttır.³² Gazali'ye göre, bu otorite devlettir. O, bu noktada İbn Sina ile aynı görüşü paylaşmaktadır. Gazali, eğer insanlar kendi aralarında adalet ile davranmış olsalardı, ne kanuna ne de dava vekillerine ihtiyaç kalırdı, demektedir. Fakat insanlar, diğerlerinin mülkiyet hakkına ve yaşama hakkına bakmadan, kendi arzularına göre hareket ettiklerinden bunun sonucu olarak, insanların işleriyle, evlenme ve cinayetlerle uğraşan bir ilme, bir hukuk sistemine ve yürürlükte olan kanuna uygun olarak hareketlerine sınır koyan bir devlet başkanına müracaat etmeleri gereklidir.³³

Devlet, milli toplulukların tabiatı gereğidir; ihtiyari olarak değil, zaruret olarak kurulur³⁴ diyen İbn Haldun, devletin kuruluşu, gelişmesi, yıkılması ve bunlara hangi sebeplerin etki ettiğini göstermeye çalışmıştır. Devlet, toplum halinde yaşamayı ve teşkilatlanmayı gerektiren insan hayatının tabii bir sonucudur, derken kendinden önceki filozoflarla aynı düşündüğünü göstermektedir. Ona göre, tarihte gerçekleşmiş olan bütün siyasi rejimler, kaynağını, insanın toplum halinde yaşamasının mümkün olması için, bir kanun ve kanun koyucuya duyulan zorunlu ihtiyaçtan alırlar. İnsan, tabiatı gereği, yalnız başına bırakıldığı zaman başkalarına zarar vermeye, onların malına ve canına kastetmeye eğilimli bir varlıktır. Bundan dolayı, insanın mutlaka başkalarına zarar vermesini engelleyecek egemen bir güce ihtiyaç vardır. Bu egemen güç de, devlettir.³⁵ İbn Haldun'un bu noktada Gazali ile aynı görüşte olduğunu söyleyebiliriz.

İbn Haldun'a göre toplum, nüfus ve tabii kaynaklar, uygarlığın maddesi, devlet ise onun formudur. Her türlü insan topluluğunun hayatını mümkün kılan, varlığını devam ettiren, devletin kendisi ve biçimidir. Devlet, insani yaşamın ve toplumun

³¹ Nevzat Kösoğlu, Devlet, Ötüken yay. İstanbul, 1997, s.139.

³² M. Beşir Eryarsoy, İslam Devlet Yapısı, Buruç yay., İstanbul, 1995, s.43.

³³ H. Han Şirvani, İslam'da Siyasi Düşünce ve İdare, Çev. Kemal Kuşçu, İrfan Yay., İstanbul, 1965, s.104.

³⁴ İbn Haldun, Mukaddime, C.1, M.E.B. Yay., İstanbul, 1990, s.472.

³⁵ İbn Haldun, a.g.e., C.1, s.103 vd.

mümkün olmasının temel şartı olmakla kalmaz, aynı zamanda insanın tabii amacı olan uygarlığın gerçekleşmesinin de zorunlu temelidir.³⁶

İlk dönem Hıristiyanlarından bazıları devleti, insanın günahlarına karşılık ilahi bir ceza olarak görmüşlerdir.³⁷ Hıristiyan ilahiyatçısı Thomas Aquinas, bir Aristocu olarak, toplumsal düzeni aşkın bir ilkedен değil, deneysel bir ilkedен çıkarmak tarzını benimsedi. Ona göre devletin kaynağı, insanın toplumsal içgüdüsündedir. Bizi ilkin aile yaşamına, oradan da sürekli bir gelişme ile devletin tüm öteki ve daha yüksek biçimlerine götüren bu içgüdüdür. Toplumsal içgüdü, insanlarda ve hayvanlarda ortaktır. Ama o, insanda yeni bir biçim kazanır. Bu içgüdü, özgür ve bilinçli bir etkinliğe dayanan yalnızca doğal değil, aynı zamanda ussal da olan bir üründür. Kuşkusuz Tanrı, bir anlamda devletin nedeni olarak kalır.³⁸ Ama Tanrı, fizik dünyada olduğu gibi, burada da yalnız bir uzak neden olarak iş görür. İnsan, kendi çabasıyla bir hak ve hakikat düzeni kurmalıdır. İnsan toplumun meydana gelmesinde rol alma ve iradesini kullanarak ona yön verebilme kapasitesine sahiptir.

17.Yüzyıl İngiliz filozofu Thomas Hobbes ise, insanın her şeyden önce kendi varlığını sürdürmeye çalıştığını söyler. Stoacıların da belirttiği gibi insan, doğa nimetlerinden elden geldiğince çok yararlanmaya çalışır. Bu yüzden herkes birbirinin düşmanı olur ve herkesin, herkesle savaş durumu başlar. Hobbes, bunu meşhur "İnsan, insanın kurdudur" sözüyle ifade etmiştir. İşte insan, herkesin birbirinin kurdu olduğu tabii halden kurtulmak ve ortak bir güvenlik sağlamak için, kendi kuvvet kullanma hakkını sözleşmeyle bir otoriteye devretmiş ve böylece devlet kurulmuştur.³⁹ İnsanlar toplum oluşturmak için sözleşme yaparlar, fakat sonra o toplum üyelerinin üstünde bir şey haline gelir ve bireylerin davranışlarına zorunlu olarak bir takım kısıtlamalar getirir.

³⁶ Ahmet Arslan, İbn Haldun'un İlim ve Fikir Dünyası, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1987, s.98 vd; Ahmet Arslan, İslam Demokrasi Türkiye, Liberal Düşünce Topluluğu Yay., Ankara, 1995, s.101.

³⁷ Gilbert Abcarian -George S. Masannat, Contemporary Political Systems, An Introduction to Government, New York, 1970, s.13.

³⁸ Vahdettin Başcı, "Aquino'lu Thomas'da Tanrı Anlayışı", Felsefe Dünyası, Sayı:7, Mart 1993, s.52vd.; Ernst Cassirer, a.g.e., s.120; Murat Sarıca, a.g.e., s.42.

³⁹ Thomas Hobbes, Leviathan, Çev.: Semih Lim, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1993, s. 93vd.,127vd.; Ahmet Arslan, Felsefeye Giriş, s.160-174; S. M. Honer-T. C. Hunt, Felsefeye Çağrı, Çev. Hasan Ünder, İmge Kitabevi, Ankara, 1996, s.274; Alaadin Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, V Yay., Ankara, 1990, s.413.

Hobbes'a göre devleti ortaya çıkaran sözleşmeyle insanlar, hem iç hem de dış tehlikelere karşı, can ve mal güvenliklerini sağlama almışlardır.⁴⁰

Ona göre devletin amacı, bireysel güvenliktir. Özgürlüğü ve başkalarına egemen olmayı seven insanların, devletler halinde yaşarken kendilerini tâbi kıldıkları kısıtlamanın amacı, kendilerini korumak ve böylece daha mutlu hayat sürmektir. Bu imkanlara kavuşmak ise ancak iyi bir devlet ile mümkün gözükmektedir.⁴¹

Devletin çöküşü, düzenin ortadan kalkışıdır. Hobbes'a göre, düzen olmadığı sürece hiçbir insan kendini güvende hissetmez. Bu düzenin devamı için, insanların gerekli fedakarlıkları sürdürmeleri gerekir. Devletin bölünmesi aşamasına geldiğinde, hakların sınırlandırılması, bunu yapacak mekanizmaların geliştirilmesi, devletin yapılanmasında ya da ilk sözleşmede örtük olarak bulunduğu, yeni maddeler ekleyerek alınacak katı tedbirler karar ve uygulama aşamasında meşrulaşır.⁴² Bu noktada Hobbes, devletin devamı için her yolu meşru gören Machiavelli ile aynı görüşü paylaşmaktadır.

Platon ve Hobbes, toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamak ve yıkıcı sarsıntılardan uzak tutmak için devlet modelleri geliştirilmiş iki filozoftur. Bu filozoflar, devletin temel görevinin ahlak ve adalet düzenlerini sağlamak olduğunu savunmuşlardır.⁴³

Hobbes'un siyaset anlayışından etkilenen Spinoza da, benzeri bir görüş ortaya koyarak, insanların hırslarının oyuncağı olduğunu, kendi başlarına bırakıldılar mı birbirinin düşmanı kesildiklerini⁴⁴ söylemektedir. İnsanın kendini koruma isteği her şeyden önce varlığımızın ve haklarımızın güven altında bulundurulmasını gerektirir. Bu güvenliğe de ancak devlet halinde yaşamakla ulaşılabileceğine inanır. Aksi takdirde herkes bencilliğini geliştirmek uğrunda birbiriyle savaş halinde bulunurdu. Bunu görmeleri insanları bir sözleşme ile devleti kurmaya yöneltmiştir.

John Locke da Hobbes ve Spinoza gibi, insanların doğal yaşama halinden bir sözleşmeyle ayrıldıklarını kabul eder. Locke, devleti kuran iradenin tabii hakların

⁴⁰ Thomas Hobbes, a.g.e., s.129vd.; S. M. Honer-T. C. Hunt, a.g.e., s.275; Ayhan Bıçak, a.g.m, Felsefe Dünyası, Sayı: 22, s.57; Ruhattin Yazoğlu, "M. Luther ve T.Hobbes'ta Din-Devlet İlişkisi", EKEV Akademi Dergisi, c.3,Sayı:2, güz 2001, s.233.

⁴¹ Thomas Hobbes , a.g.e., s.127; George H. Sabine, A History of Political Theory, New York 1937,s.461vd.

⁴² Ayhan Bıçak, a.g.m., Felsefe Dünyası, Sayı: 22, s.58 vd.

⁴³ William Ebenstein, a.g.e., s.167; Ayhan Bıçak, a.g.m., Felsefe Dünyası, Sayı: 22, s.48.

⁴⁴ Ahmet Cevizci, On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi, Asa Yay., Bursa, 2001, s.151vd.; Raymond Aron, Demokrasi ve Totalitarizm, Çev. Vahdi Hatay, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul, 1976, s.28.

korunması ve devamı olduğundan devlete egemen olanın bir ya da birkaç kişinin iradesi değil, kanun⁴⁵ olduğunu söyler. Böylece hakların çiğnenmesi durumunda topluluğu hakem yapmışlar, yasalar koyarak, bazı kimselere de bu yasaları uygulama yetkisi vermişlerdir. Topluluk üyeleri yargılama haklarını devlete devrederlerken, güç kullanma hakkını da ona teslim etmişlerdir. Locke'a göre devlet, tabii bir şekilde gelişmiş olan organik bir bütün değil, insanoğlunun suni olarak yarattığı bir varlıktır.⁴⁶ Her ne kadar Hobbes devlete suni bir makine, Locke ise sorumlulukları sınırlı bir ticari şirket olarak baksalar da, her ikisinin de birleştiği husus şudur: Devlet, insan yapısı olup değiştirilebilir bir kurumdur. Locke'un anlayışında kanun, devletten önce gelir. Fakat Hobbes'da devleti takip eden kanundur.⁴⁷

Montesquieu devletin, üyeler arası bir anlaşma sonucu ortaya konan bir şey⁴⁸ olduğunu kabul etmemektedir. Ona göre toplumlar, doğal biyolojik organizmalardır. O, toplumun kökeninde insanın zayıflık bilincine ek olarak onda bulunan doğal sosyalleşme özelliğinin olduğunu belirtir.⁴⁹

J.J.Rousseau da, siyasal toplumun temelini, onu meydana getiren insanların aralarında yaptıkları bir sözleşmeye dayandığını söyler. Tabiat halinden, düzenli toplum hayatına geçişi sağlayan bu sözleşme ile insanlar iradelerini birleştirmişler ve kendilerini bütün hakları ile birlikte topluluğa devretmişlerdir.⁵⁰ Bunun sonucunda ortaya genel irade çıkmıştır. Genel irade, kişisel iradenin üstünde, onlardan ayrı, kendine özgü varlığı olan kolektif bir iradedir. Toplumda üstün iktidar, yani egemenlik de bu kolektif iradeye aittir.⁵¹ Görüldüğü üzere Hobbes, Spinoza, Locke gibi Rousseau da, toplum ve devletin temeli olarak, insanların güvenliklerini sağlayabilmek için aralarında yaptıkları bir sözleşmeye dayandığını kabul etmektedir.

Aslında ne Hobbes, ne Locke, ne de Rousseau tabiat hali ve toplum sözleşmeleri hipotezlerini işlerken devletin nasıl ortaya çıktığını açıklamak amacını

⁴⁵ George H. Sabine, a.g.e., s.531vd.; Neşet Toku, a.g.e., s.73vd.; Alaaddin Şenel, a.g.e., s.447; William Ebenstein, a.g.e., s.183.

⁴⁶ John Locke, Hoşgörü Üstüne Bir Mektup, Çev. Melih Yürüşen, Liberte Yay., Ankara, 1998, s.16

⁴⁷ Richard Peters, "J. Locke", Batı Düşüncesinde Siyaset Felsefeleri, Editör: M. Cranston, Çev.: N. Muallimoğlu, M.Ü.İ.F.V. Yay., İstanbul, 1995, s.117.

⁴⁸ Montesquieu, Kanunların Ruhu Üzerine, C.1, Çev. Fehmi Baldaş, M.E.B. Yay., Ankara, 1963, s.52.

⁴⁹ Montesquieu, a.g.e., C.1, s.53.

⁵⁰ J. J. Rousseau, Toplum Sözleşmesi, Çev.: Vedat Günyol, Adam Yay., İstanbul, 1994, s.24vd.; Phyllis Doyle – Jonathen Cape, A History of Political Thought, Third Bedford Squire, London, 1949, s.204; Tuncay İmamoğlu, "J.J. Rousseau'nun Siyaset Felsefesi ve Din Kuramı", Tabula Rasa, Yıl:2, Sayı:4, Ocak-Nisan 2002, s. 65vd.

⁵¹ J.J.Rousseau, a.g.e., s.35vd.; Münci Kapani, a.g.e., s.46 vd; Ahmet Arslan, Felsefeye Giriş, s.177.

gütmemektedirler. Onlar, bu hipotezleri, siyaset ve devlet teorilerinin kuruluşunda sadece bir çıkış noktası olarak almışlardır. onların asıl göstermek istedikleri şey, devletin kaynağının ne olduğu değil, devlet denilen siyasal topluluğun temelini ne olması gerektiğidir. Başak bir ifadeyle, herbiri kendi benimsediği değerler açısından belli bir toplum modeli ortaya koymaya çalışmışlardır.⁵²

Rousseau'nun aksine Immanuel Kant'ın sisteminde devlet, esas itibariyle hukukun yapıcısı ve koruyucusudur. Devletin görevi, fertlerin mutluluğunu sağlamak değildir⁵³ diyerek devletin bekçi vazifesi gördüğünü belirtmiştir. Ona göre devlet, sadece özgürlükleri güvence altına almak için vardır.

19. Yüzyılın başlarına kadar devletin bir sözleşmeden kaynaklandığı anlayışı geçerli idi. Böyle bir sözleşmenin belli şartlara, yasal ya da ahlaksal sınırlamalara bağlı olduğu kaçınılmaz bir sonuç olarak görülmekteydi. Hegel bu güçlükten sakınmak için çok cesur bir adım atmak zorundaydı. Şüphesiz o, romantizme derinden borçluydu. O, bu kuramın temel düşüncelerinden bazılarını kabul etmektedir. Ama onun siyaset anlayışı tamamen değişik temeller üzerine oturmuştur. Hegel mekanik kuramları eleştirmektedir. Çünkü bu kuramlara göre devlet, toplumsal bir sözleşmenin yasal bağları aracılığı ile bir arada tutulan bireysel istekler kümesinden başka bir şey değildir. Oysa romantik düşünürler gibi Hegel de devletin organik bir yapıya sahip olduğunu vurgulamaktadır. Böylesi bir organizmada Aristo'nun tanımına göre, bütün parçalardan önce gelir. Ama bu organik bütünün doğası söz konusu olduğunda Hegel'in görüşü tüm romantik düşünürlerinkinden tamamen ayrılır.⁵⁴

Hegel devleti, bireylerden ve fertlerin kendi aralarında kurdukları toplumsal ilişkilerin ifadesi olan sivil toplumdan daha üstün ahlaksal bir kurum⁵⁵ olarak görür. Devlet, objektif ahlak idesinin fiil halindeki realitesidir. Birey, bir devlet üyesi olduğu müddetçe hakiki bireyliğe ve ahlaklılığa sahiptir.⁵⁶ Hegel'e göre kişisel hak ve menfaat alanları karşısında devlet, bir bakıma, bir dış zorunluluk ve daha yüksek bir otoritedir; insanların kanunları ve menfaatleri, bunun tabiatına tâbi ve bağımlı durumdadır. Fakat

⁵² Münici Kapani, a.g.e., s.19.

⁵³ Adnan Güriz, a.g.e., s.223.

⁵⁴ Ernst Cassirer, a.g.e.,s.268.

⁵⁵ Ahmet Arslan, a.g.e., s.161; Yalçın Akdoğan, Siyaset ve Kutsallık, İnsan Yayınları, İstanbul, 1986 s.59; William Ebenstein, a.g.e., s.259.

⁵⁶ G.W.F.Hegel, Hukuk Felsefesinin Prensipleri, Çev.: Cenap Karakaya, Sosyal Yay., İstanbul, 1991, s.199 vd.

devlet, onların içkin amacıdır ve gücünü kendi evrensel amaçlarıyla, bireylerin özel menfaatlerinin birliğinden alır.⁵⁷

Hegel'e göre insanoğlunun sahip olduğu, değeri olan her şey, devlet aracılığıyla sahip olunan şeylerdir. Fert, devletin bir parçası olduğu için ahlaki değere sahiptir. Onun devlete verdiği önem, şu cümlesinde daha açık şekilde görülmektedir: "Devlet, dünyada mevcut ilahi düşüncedir... Tanrının yeryüzündeki yürüyüşüdür."⁵⁸

Devlet karşıtı bir anlayış olarak Marksizm'i gösterebiliriz. Alman siyaset filozofu ve Hegel'in öğrencisi olan Karl Marx, hocasının görüşlerine karşı çıkmış, devleti sınıflı toplumun bir ürünü, bir sömürü ve baskı aracı olarak görmüştür.. Çünkü ona göre tarih, sınıf savaşlarından ibarettir ve her devlet de bir sınıf devletidir. O halde sınıflar ortadan kalktığında devlet de ortadan kalkacaktır.⁵⁹ Hegel'in "bireysel çıkar ve idealler, devletinkiler ile özdeşirler, devletler arasında ahlak olmazsa, devletler birbirleriyle savaşmalıdırlar" şeklindeki düşünceleri, Marx'da "bireylerin çıkarları ve idealleri, kendi sınıfıninkilerle aynıdır, sınıflar arasında ahlaka yer yoktur" şekline dönüşmüştür.⁶⁰

Marksist yaklaşımda insanın özü siyasal değil toplumsaldır. Devletin varlık nedeni, toplumsal ilişkilerin, sınıf mücadelesine yolaçan çelişmeleridir. Bir başka ifadeyle, toplumda belli seviyede bir bilincin, rasyonalitenin ve organizasyonun bulunmayışıdır. Devlet, toplumsal hayatın üstünde yer alan aşkın bir rasyonaliteden çıkmamakta, toplumsal gerçekliğin olgunluk eksikliğinden doğmaktadır. Devlet, toplumsal bakımdan gerekli olan fonksiyonlara, iktidarın kullanılması vasıtasıyla mümkün hale gelen bazı eklemeler yaparak toplumun üzerinde yükselen yapıdır.⁶¹

Çağdaş filozoflar, modern devleti karmaşık bir yapıya sahip olan tüzel bir kişilik⁶² olarak tanımlamışlardır. Modern devlet, belirli bir ekonomik, sosyo-kültürel ve dinsel bir çerçevede içinde Rönesans'tan ve 17.-18. yüzyıllarda son şeklini alan mutlakiyetçi devletten geçen bir süreç sonunda doğuyordu. Fransız İhtilali sonucu toplumların siyasal düzeni yıkılmaya başlamış, hükümdarın sonsuz otoritesine karşı

⁵⁷ Hegel, a.g.e., s.204.

⁵⁸ William Ebenstein, a.g.e., s.260 vd.; David Thomson, *Siyasi Düşünce Tarihi*, Çev. Komisyon, Şule yay., İstanbul, 1996, s.164vd.

⁵⁹ Maurice Barbier, *Modern Batı Düşüncesinde Din ve Siyaset*, Çev: Özkan Gözel, Kaknüs Yay., İstanbul, 1999, s. 321; Ahmet Arslan, a.g.e., s.163; S. M. Honer-T.C.Hunt, a.g.e., s.278.

⁶⁰ David Thomson, a.g.e.,s.166vd.

⁶¹ Neşet Tokü, a.g.e., s.39vd.

⁶² Erdoğan Göker, *Hukuk Başlangıcı Dersleri*, Ankara, 1974, s.183.

kişinin varlığı ve bu varlığın insan olmak haysiyeti dolayısıyla sahip olduğu temel hak ve hürriyetler, sınırlayıcı bir unsur olarak ortaya çıkmıştır.⁶³

Sonuç olarak, filozofların büyük çoğunluğu, insanın ihtiyaçlarını kendi başına karşılamaktan aciz olduğu için, diğer insanlarla birlikte yaşamak zorunda olduklarını, fakat içlerinde bulunan başkalarına üstün olma arzusundan dolayı, başkalarının haklarına tecavüz edebildiklerini kabul etmektedirler. Mutlu bir yaşam için herkesin kuvvet kullanma hakkını kendisinden üstün olan bir otoriteye teslim etmesinin, diğer bir ifadeyle toplumsal yaşamın, belirli bazı kurallar çerçevesinde yürütülmesi gerektiği için devletin üstün ve insanları kontrol eden bir güç olarak ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Bu bağlamda çoğu filozof, kendi dünya görüşünü ve içinde bulunduğu toplum ve çevre şartlarını göz önüne alarak, devlete bir muhteva yüklemeye çalışmıştır.

---

⁶³ Yalçın Akdoğan, a.g.e., s.65.